

Відгук

офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора Ісаєвої Оксани Степанівни про дисертацію
**Христенко Ольги Мирославівни «Теоретико-методичні засади
розвитку системи цінностей студентів у медичних закладах вищої освіти
України (друга половина XX – 20-ті рр. XXI ст.)»**, подану
на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами, планами, темами. Ціннісну зорієнтованість освіти, сфери охорони здоров'я та безпосередньо професійної підготовки майбутніх лікарів у глобальному контексті підтверджують сучасні тенденції міжнародної практики, коли в засадничих програмах з проблем економіки, екології, права, соціального розвитку все частіше йдеться і про медичні питання: репродуктивне, ментальне здоров'я, санітарно-епідеміологічне благополуччя, профілактичну роботу медиків тощо.

Актуальні проблеми фізичного та ментального здоров'я населення, потреби оптимізації системи охорони здоров'я в Україні, нові виклики, позначені соціально-медичними (пандемія) та геополітичними (війна) факторами актуалізують переосмислення ціннісної парадигми системи медичної освіти відповідно до запитів та вимог суспільства.

Історія педагогічної науки та практики доводить, що саме особистість із чіткою системою цінностей, які стали невід'ємним елементом та базою її світогляду, навіть професійного, є здатною забезпечувати високу якість життя і своєї фахової кар'єри.

Відтак, з огляду на те, що під впливом глобалізації, цифровізації, міграційних процесів, технологічного буму, появи нових теорій розвитку суспільства існують різні, інколи протилежні підходи до виховання цінностей сучасної особистості, а, відтак, і фахівців медичної галузі, покликаних берегти

життя і здоров'я людини й, водночас, «йти у ногу з часом», дослідження Христенко Ольги Мирославівни постає актуальним та практично значущим.

З одного боку, справді необхідним є переосмислення історичного досвіду професійної підготовки медиків з позиції аксіологічного підходу, що дозволяє визначити його позитивні та негативні сторони, виокремити цінності, які завдяки своєму конструктивному змісту залишаються актуальними для виховання сучасних поколінь українських лікарів.

З іншого боку, своєчасним постає критичний аналіз ціннісної проблематики в царині медицини з метою увиразнення системи професійних та інших цінностей, які варто формувати у майбутніх фахівців галузі заради утвердження екзистенційних вартостей як пріоритетних, найвищих у професійному медичному середовищі та в суспільстві загалом.

Актуальність обраної дисертанткою теми дослідження онабуває особливого сенсу в умовах війни в Україні, коли студенти і викладачі медичного університету, а також лікарі-практики потенційно належать до тієї когорти суспільства, яка апріорі покликана рятувати життя воїнів на передовій, у прифронтовій зоні, у військових госпіталях, а також цивільного населення, котре страждає від наслідків військових дій зовнішнього агресора.

В таких екстремальних обставинах виконання медиками професійного, громадянського та морального обов'язку є величезним викликом та відповідальністю. Відтак, освітня діяльність медичного університету повинна сприяти формуванню та розвитку такої системи цінностей майбутніх лікарів, яка максимально забезпечить їх готовність до життя і професійної праці в сучасних та непередбачуваних умовах.

Необхідною є підготовка майбутніх фахівців медичної галузі до просвітницької роботи задля формування культури здоров'язбереження, інклюзивної культури (особливо, у зв'язку із різким зростанням кількості поранених захисників України, які втратили кінцівки), культури ментального здоров'я суспільства, яке також сильно страждає у час війни. Власне у таких

сенсах поняття «культура» яскраво відображає набір відповідних цінностей, які необхідно формувати у студентів медичних закладів вищої освіти.

З огляду на зазначене вище, наголосимо, що дисертаційна робота Ольги Христенко є актуальною та своєчасною.

Зауважимо, що дисертаційне дослідження виконане в межах плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки вищої школи та суспільних дисциплін Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України як складова комплексних наукових тем «Професійна підготовка майбутніх фахівців медичної галузі на засадах міждисциплінарної інтеграції» (номер державної реєстрації 0119U001459) та «Спрямованість освітнього процесу на досягнення інтегральних результатів в умовах змішаного навчання під час підготовки майбутніх фахівців медичної галузі» (номер державної реєстрації 0122U000034). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 8 від 15 червня 2023 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується критичним аналізом наукових розвідок українських та зарубіжних учених, які вивчали різні аспекти проблематики цінностей, застосуванням сучасних релевантних методів дослідження, з-поміж яких порівняльно-історичний, структурно-системного аналізу, компаративного аналізу, контент-аналізу, експертної оцінки, графічного моделювання, пошуково-бібліографічний, періодизації, узагальнення та конкретизації, хронологічний.

Основні положення, результати і висновки дисертаційної роботи обґрунтовані відповідною джерельною базою (629 джерел, з-поміж яких 86 іноземними мовами – англійською, німецькою та польською). Обґрунтованість ключових наукових положень дисертації підтверджується публікаціями у виданнях, що індексуються у наукометричних базах Scopus та Web of Science (з них 2 одноосібні), фахових виданнях, апробацією на наукових та науково-практичних конференціях, конгресах всеукраїнського та міжнародного рівня,

упровадженню основних наукових результатів у освітній процес медичних університетів та інших закладів вищої освіти у різних регіонах України.

Дисертаційна робота Ольги Христенко є завершеною науковою працею, що викладена на п'ятистах шестидесяти сторінках, з них – 396 сторінок основного тексту. Структура дисертації логічно побудована, відповідає встановленим вимогам та розкриває усі аспекти обраної теми.

У **вступі** дисертантка аргументовано обґрунтувала актуальність теми, сформулювала об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження; визначила хронологічні межі наукового пошуку; репрезентувала методи дослідження; описала наукову новизну, теоретичне і практичне значення здобутих результатів; подала відомості про впровадження й апробацію основних положень дисертаційного дослідження.

У першому розділі **«Теоретичні основи проблеми цінностей у педагогіці»** здійснено історіографічний аналіз та представлено джерельну базу дослідження, схарактеризовано систему цінностей у вітчизняному педагогічному дискурсі, проаналізовано сутність поняття «цінності» у контексті зарубіжної науки та особливості ціннісної проблематики в педагогіці вищої школи країн Європи та Америки.

Відзначимо, що дисертантка виокремила базові цінності у контексті аксіологічних ідей, репрезентованих в етнопедагогіці, духовній спадщині Київської Русі, козацькій культурі, інтелектуально-духовних надбань українських мислителів, а також у науковій, педагогічній та професійній спадщині видатних діячів медичної науки та освіти, що засвідчує вагоме історико-педагогічне значення дослідження.

Особливий науковий інтерес становлять матеріали дисертації щодо зарубіжного досвіду вивчення проблеми цінностей у медичному та освітньому дискурсах, реалізації на практиці різних підходів до формування цінностей майбутніх медичних фахівців. Зауважимо, що дисертантка проаналізувала низку джерел, наукових праць дослідників з різних країн, зокрема, Іспанії, США, Німеччини, Польщі, країн Південної Америки.

У другому розділі **«Теоретико-правові засади розвитку системи цінностей у педагогіці вищої школи радянського періоду»** схарактеризовано цінності в системі базових педагогічних понять, з'ясовано пріоритетні завдання для вищої (медичної) школи в радянських нормативно-правових документах, проаналізовано теоретичні підходи до проблеми формування цінностей майбутніх медичних фахівців у педагогіці вищої школи УРСР.

Вагомим здобутком авторки є критичний аналіз методології виховання цінностей у складний і суперечливий радянський період, а також виокремлення такої детермінанти творення громадянських, національних і гуманістичних цінностей студентів медичних інститутів, як громадсько-просвітницька опозиційна діяльність лікарів, учасників руху «шестидесятників».

Третій розділ **«Організація виховного процесу у вищих медичних навчальних закладах УРСР (1950–1991): аксіологічний аспект»** присвячено вивченню особливостей змісту виховної роботи у радянських вищих медичних навчальних закладах, аналізу форм і методів формування ціннісних орієнтацій майбутніх медиків.

Важливо, що дисертантка в історичній ретроспективі дослідила змістову структуру виховної роботи у вищих медичних навчальних закладах УРСР із позиції аксіологічного підходу, що дало змогу у виокремлених компонентах ідентифікувати відповідні цінності та антицінності, які формували у майбутніх медиків.

Суттєвою перевагою, що, засвідчує наукову новизну дисертаційного дослідження, є узагальнення та репрезентація результатів експертної оцінки переваг і недоліків виховання студентів у системі вищої (медичної) освіти УРСР. Експертами виступили науково-педагогічні працівники медичних та педагогічних закладів вищої освіти, які з власного досвіду оцінювали освітній процес та специфіку формування цінностей студентів у 70-80-х роках ХХ ст. Їхній критичний аналіз педагогічної практики разом із використаними дисертанткою архівними джерелами становить оригінальну емпіричну базу дисертаційного дослідження в частині виокремленого радянського періоду.

Вагомі здобутки авторки представлено й у четвертому розділі **«Розвиток системи цінностей в контексті української педагогічної науки та гуманітарної парадигми медичної освіти (1991 – 20-ті рр. ХХІ ст.)»**, де проаналізовано теоретичні засади формування цінностей у науково-педагогічному дискурсі незалежної України, обґрунтовано науково-методичні засади розвитку системи цінностей майбутніх лікарів, репрезентовано концепт «цінність» у контексті професійної лінгводидактики.

Зокрема, варто відзначити представлену модель формування системи цінностей майбутніх медиків у науковому й теологічному дискурсах, яка забезпечує, з одного боку, урахування духовно-інтелектуальної спадщини людства, а з іншого – сучасних викликів, які вимагають стійкої ціннісної позиції майбутніх медиків.

Заслугує особливої уваги і ґрунтовне вивчення проблеми цінностей професійного мовлення студентів медичних ЗВО з позиції лінгводидактики, узагальнене в структурі змістових компонентів, що передбачають виховання конкретних цінностей як базових елементів мовленнєвої культури майбутніх медиків.

Логічним, на нашу думку, є п'ятий розділ **«Цінності сучасних студентів у медичних закладах вищої освіти України»**, у якому здійснено класифікацію професійних та індивідуальних цінностей медиків, проаналізовано вартості студентів медичного університету в умовах війни, окреслено перспективні напрями виховання студентів у медичних ЗВО України, обґрунтовано теоретичну модель розвитку системи цінностей майбутніх медиків.

Варто відзначити дослідження методом контент-аналізу творчих робіт студентів щодо їх ціннісних орієнтацій у час війни, що становлять основу емпіричної бази дослідження другого хронологічного, а саме «національно-державницького» періоду. Здобуті дисертанткою результати сприятимуть осмисленню трансформації цінностей студентської молоді внаслідок війни та перспективним розробкам методики виховання особистості у третьому тисячолітті.

Здобутком авторки є запропонована класифікація системи цінностей майбутніх медиків, зокрема, професійних, які відображають базові принципи діяльності фахівців сфери охорони здоров'я з урахуванням уроків минулого та сучасних викликів, і в цілому забезпечують захист людини, її життя, здоров'я, гідності, безпеки від зачаття до природної смерті.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. За темою дисертації авторка опублікувала 43 наукові праці, а саме: 2 монографії (з них 1 одноосібна); 3 статті у виданнях, що індексуються у наукометричних базах Web of Science і Scopus (з них 2 одноосібні); 18 статей у фахових виданнях України; 1 навчальний посібник; 19 публікацій, що підтверджують апробацію матеріалів дослідження та додатково відображають результати дослідження (з них 2 – у зарубіжних виданнях).

Основні положення, висновки та рекомендації, представлені у дисертації, повністю викладені в опублікованих працях.

Відповідність змісту реферату основним положенням дисертації. Підкреслимо ідентичність структури та змісту дисертаційної роботи і реферату. Ключові положення й висновки, подані в рефераті, повною мірою обґрунтовані та розкриті у дисертації. Опубліковані праці авторки відображають результати дослідження.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Представлене дисертаційне дослідження має високий рівень наукової новизни здобутих результатів. Авторкою вперше комплексно досліджено розвиток системи цінностей майбутніх медиків як історико-педагогічного явища другої половини XX – 20-х рр. XXI ст. Науково й теоретично значущою є розроблена дисертанткою періодизація генези системи цінностей студентів у медичних ЗВО України в контексті геополітичних, культурно-історичних, соціально-медичних, науково-медичних, науково-педагогічних детермінант.

Обґрунтовано методику формування професійних цінностей майбутніх медиків, зокрема: *інклюзивних* (шляхом застосування методу *творчих педагогічних проєктів* у автентичних умовах; *доброчинних проєктів* для дітей різних соціальних категорій; та *біоетичних* (через участь студентів у просвітницьких акціях з метою промоції цінностей життя людини, а саме ненародженої дитини, культури здоров'язбереження, медичних знань щодо надання першої домедичної допомоги). Авторка представила власний досвід формування системи цінностей студентів медичного університету й окреслила перспективні напрями виховання майбутніх медиків відповідно до сучасних викликів, пов'язаних, насамперед, із війною в Україні.

Вагомим здобутком дисертантки є практичне впровадження отриманих дослідницьких результатів у освітній процес восьми закладів вищої освіти, включаючи і медичні університети України, що засвідчено відповідними довідками.

Результати дослідження знайшли своє практичне застосування під час викладання майбутнім медикам нормативних гуманітарних, суспільних та педагогічних дисциплін; розроблення програм та викладання елективних курсів «Корекційна педагогіка», «Конфліктологія»; у проєктуванні і проведенні здобувачами вищої освіти просвітницьких акцій з метою формування духовних цінностей майбутніх медиків, розвитку їхніх навичок просвітницької роботи, доброчинності та волонтерства.

Висновки та рекомендації, подані у дисертації, можуть бути використані при розробленні освітньо-професійних програм, підготовці навчально-методичних комплексів, інформаційних матеріалів до занять з гуманітарних, суспільних, інтегрованих дисциплін, призначених для здобувачів вищої медичної освіти; при складанні планів роботи органів студентського самоврядування, програм гуртків, клубів у медичних ЗВО України.

Дисертаційна робота відповідає паспорту наукової спеціальності 13.00.01 – Загальна педагогіка та історія педагогіки.

У тексті дисертації відсутні порушення положень і принципів академічної доброчесності, ідеї та результати досліджень інших авторів представлено з відповідними покликаннями у списку використаних джерел.

Дискусійні положення та зауваження.

Загалом позитивно оцінюючи наукову та практичну значущість дисертаційного дослідження, вважаємо за доцільне звернути увагу на деякі дискусійні положення, висловити окремі зауваги та побажання до рецензованої праці:

1. Уважаю, що в II розділі необхідно було рухатися від загального до конкретного, а саме від ідей і думок науковців у галузі педагогіки до тверджень визначних лікарів-педагогів. Також цей розділ був би значно вагомішим, якби дисертантка використала більше ідей лікарів-педагогів, адже тема дисертації пов'язана з майбутніми лікарями.
2. Авторка використовує надмір запозичень і термінів іншомовного походження: репрезентовано, детерміновано, релевантний, часовий континуум, детермінанти, взаємодетермінованість тощо. Необхідно звернути увагу на питомі українські відповідники.
3. Дисертаційна робота мала би більшу актуальність, якби дослідниця виокремила і окреслила особливості формування цінностей у студентів-іноземців.
4. Авторіві необхідно диференціювати розвиток системи цінностей у студентів-українців та студентів-іноземців, оскільки існують розбіжності з огляду на культурні і релігійні особливості. Тому зміст, форми і методи різняться.
5. Доречно було подати різницю формування цінностей у 20 і 21 століттях у вигляді таблиці з метою легшого сприйняття і кращого розуміння.
6. Варто наголосити, що в медичних ЗВО у програмах і силабусах використовується соціально-гуманітарна підготовка натомість гуманітарної.

Водночас, зазначені зауваження та пропозиції не впливають суттєво на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження та не знижують наукової цінності дисертаційної роботи.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертація на тему «Теоретико-методичні засади розвитку системи цінностей студентів у медичних закладах вищої освіти України (друга половина XX – 20-ті рр. XXI ст.)» подається до захисту вперше. Аналіз роботи, реферату та опублікованих праць Христенко Ольги Мирославівни дозволяє зробити висновок, що виконана нею докторська дисертація є завершеним цілісним дослідженням, у межах якого репрезентовано комплексне вирішення актуальної наукової проблеми щодо розвитку системи цінностей майбутніх медиків. Висновки роботи відповідають поставленим завданням, які вирішені у повному обсязі.

Отже, дисертація на тему «Теоретико-методичні засади розвитку системи цінностей студентів у медичних закладах вищої освіти України (друга половина XX – 20-ті рр. XXI ст.)» є самостійною, завершеною науковою працею, яка відповідає вимогам щодо дисертаційних робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора наук, зокрема, вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №1197 від 17 листопада 2021 року, а її авторка, Христенко Ольга Мирославівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри латинської
та іноземних мов
Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького

Оксана ІСАЄВА